

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سیاست الہیہ در حکمت مغالبت

شرح مشہدینجم الشواہد الربوبیة

مرقزی جوادی آملی

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

<p>نشانی</p> <p>قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی</p> <p>تلفن و دورنگار: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۲۸۳۳</p> <p>ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸</p> <p>کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱</p> <p>مراکز پخش</p> <p>۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۷۸۳۲۸۳۴ - ۰۲۵</p> <p>۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۰۲۱ - ۶۶۹۵۱۵۳۴</p> <p>وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir</p> <p>رایانامه: nashr@isca.ac.ir</p> <p>فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir</p> <p>فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajoohaan.ir</p> <p>همه حقوق برای ناشر محفوظ است</p>	<p>سیاست الهیه در حکمت متعالیه</p> <p>شرح مشهد پنجم الشواهد الربوبیه</p> <p>مرتضی جوادی آملی</p> <p>ناشر</p> <p>پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی</p> <p>وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم</p> <p>تهیه</p> <p>پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>سرپرستار</p> <p>محمدباقر انصاری</p> <p>ویراستار</p> <p>محمداسماعیل انصاری</p> <p>لیتوگرافی، چاپ و صحافی</p> <p>چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب</p> <p>چاپ اول: زمستان ۱۳۹۹</p> <p>شمارگان: ۴۰۰</p> <p>قیمت: ۱۴۰۰۰۰ تومان</p> <p>عنوان: ۶۴۲؛ مسلسل: ۹۷۸</p>
--	--

<p>سرشناسه:</p> <p>جوادی آملی، مرتضی، ۱۳۳۷-</p> <p>عنوان و نام پدیدآور:</p> <p>سیاست الهیه در حکمت متعالیه: شرح مشهد پنجم الشواهد الربوبیه/ مرتضی جوادی آملی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>مشخصات نشر:</p> <p>قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۹</p> <p>مشخصات ظاهری:</p> <p>۷۳۶ ص</p> <p>شابک:</p> <p>۱۴۰۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-650-8</p> <p>وضعیت فهرست‌نویسی:</p> <p>فیبا</p> <p>یادداشت:</p> <p>کتابنامه: ص. [۶۵۷]- ۶۵۹؛ همچنین به صورت زیرنویس</p> <p>یادداشت:</p> <p>نمایه</p> <p>یادداشت:</p> <p>کتاب حاضر شرح بخشی از کتاب «الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه» اثر محمدبن ابراهیم صدرالدین شیرازی است.</p> <p>موضوع:</p> <p>صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ق. الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه - نقد و تفسیر</p> <p>موضوع:</p> <p>فلسفه اسلامی</p> <p>شناسه افزوده:</p> <p>دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>رده‌بندی کنگره:</p> <p>BBR ۱۱۰۰</p> <p>رده‌بندی دیویی:</p> <p>۱۸۹/۱</p> <p>شماره کتابشناسی ملی:</p> <p>۷۵۰۲۸۹۱</p>	<p>عنوان و نام پدیدآور:</p> <p>سیاست الهیه در حکمت متعالیه: شرح مشهد پنجم الشواهد الربوبیه/ مرتضی جوادی آملی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>مشخصات نشر:</p> <p>قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۹</p> <p>مشخصات ظاهری:</p> <p>۷۳۶ ص</p> <p>شابک:</p> <p>۱۴۰۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-650-8</p> <p>وضعیت فهرست‌نویسی:</p> <p>فیبا</p> <p>یادداشت:</p> <p>کتابنامه: ص. [۶۵۷]- ۶۵۹؛ همچنین به صورت زیرنویس</p> <p>یادداشت:</p> <p>نمایه</p> <p>یادداشت:</p> <p>کتاب حاضر شرح بخشی از کتاب «الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه» اثر محمدبن ابراهیم صدرالدین شیرازی است.</p> <p>موضوع:</p> <p>صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ق. الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه - نقد و تفسیر</p> <p>موضوع:</p> <p>فلسفه اسلامی</p> <p>شناسه افزوده:</p> <p>دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی</p> <p>رده‌بندی کنگره:</p> <p>BBR ۱۱۰۰</p> <p>رده‌بندی دیویی:</p> <p>۱۸۹/۱</p> <p>شماره کتابشناسی ملی:</p> <p>۷۵۰۲۸۹۱</p>
---	--

١٩.....	سخنى با خواننده.....
٢١.....	مقدمه.....

المشهد الخامس فى النبوات و الولايات

الشاهد الأول فى أوصاف النبى ﷺ و خصائصه

٣٢.....	الإشراق الأول فى درجة النبوة بالقياس الى سائر درجات الانسان.....
٣٢.....	مقدمه.....
٣٤.....	درباره عنوانهاى كتاب.....
٣٨.....	انسان، حقيقتى مقول به تشكيك.....
٤٢.....	متن.....
٤٨.....	متن.....
٤٩.....	ارتباط انسان با عالم (ادراك).....
٥٢.....	درجة نبوت.....
٥٧.....	تطبيق متن.....

متن	۶۶
چگونگی تحقق نبوت	۶۷
رویکرد کتاب الشواهد الربوبیه	۶۹
ویژگی انسان	۷۱
قالب‌های مفهوم‌سازی حقایق توسط عرفا	۷۹
ویژگی عوالم سه‌گانه	۸۲
متن	۸۵
مروری بر مباحث گذشته	۸۵
مثال‌هایی برای تقریب به ذهن	۸۷
چگونگی نبی و ولی شدن انسان	۸۹
نسبت عقل و شهود	۹۲
تطبیق متن	۹۸
عقل کلی و عقل جزئی	۱۰۰
متن	۱۰۳
شئون نبی	۱۰۴
کیستی نبی ﷺ	۱۰۴
درجات ملائکه	۱۰۶
متن	۱۱۱
الإشراق الثانی فی اصول المعجزات و خوارق العادات	۱۱۷
متن	۱۱۷
چیستی معجزه	۱۱۸
ابعاد نبوت	۱۲۲
شأنیت نبوت	۱۲۳

فهرست مطالب ۷

۱۲۵	کمال قوّه عقل
۱۲۵	تذکر یک نکته
۱۲۶	کمال قوا
۱۲۹	تطبیق متن
۱۳۹	الإشراق الثالث فی شرح هذه الخصائص
۱۳۹	متن
۱۳۹	سیاست و ربوبیت
۱۴۲	ویژگی ها و شرایط نبی
۱۴۶	انسان ناقص و نیاز به نبی
۱۴۷	ویژگی های نبی
۱۴۷	خصیصه اول: تصفیه و مصفا ساختن عقل
۱۵۱	متن
۱۵۶	متن
۱۵۹	متن
۱۵۹	مروری بر آنچه گذشت
۱۶۰	عقل، صراط یا سراج؟
۱۶۲	خصیصه دوم: تقویت قوه متخیله
۱۶۶	متن
۱۶۹	خصیصه سوم: تقویت قوه عقل عملی
۱۷۱	متن
۱۷۶	متن
۱۷۶	عوامل سه گانه
۱۷۷	قوه عقل عملی

- ۱۷۹.....اهتمام ملاصدرا به عقل عملی
- ۱۸۰.....تأثیرات انسان بر نظام طبیعت
- ۱۸۱.....تأثیرات نفس
- ۱۸۴.....نقش نفس
- ۱۸۸.....تصحیح یک اشتباه
- ۱۸۹.....متن
- ۱۹۰.....تذنیب عرشی
- ۱۹۱.....پیامبر، جامع نشئه‌های سه‌گانه
- ۱۹۳.....پیامبر خلیفه خداوند
- ۱۹۴.....مراد از سلطنت
- ۱۹۵.....الاشراق الرابع فی الفرق بین النبوة و الکهانة و غیرهما
- ۱۹۵.....متن
- ۱۹۵.....پیامبر، سیاستمداری کلی
- ۱۹۸.....ویژگی‌های نبی
- ۲۰۴.....تفاوت نبوت و کهنانت
- ۲۰۷.....تفاوت معجزه و سحر
- ۲۰۸.....متن
- ۲۱۳.....الاشراق الخامس فی کیفیة الانذارات
- ۲۱۳.....متن
- ۲۱۴.....مرور مباحث گذشته
- ۲۱۴.....انذار، شأن دیگر نبی (ارتباط نبی با مردم)
- ۲۱۵.....خوف نفسی
- ۲۱۵.....خوف عقلی

۲۱۷	سه مقام بحث
۲۱۹	تفصیل مقام اول
۲۲۱	متن
۲۲۹	متن
۲۳۰	خلاصه مباحث
۲۳۱	تفصیل مقام دوم
۲۳۳	تفصیل مقام سوم
۲۳۸	متن
۲۴۷	الاشراق السادس فی الفرق بین الایحاء و الإلهام و التعليم
۲۴۷	متن
۲۴۹	مرور مباحث پیشین
۲۴۹	تمایزهای وحی و الهام و تعلیم
۲۵۱	نفس مستعد انسان
۲۵۴	تطبیق متن
۲۶۲	پیوند بحث با علم سیاست
	الاشراق السابع فی کیفیت اتصال النبی ﷺ بعالم الوحی الإلهی و القضاء الربانی و قراءة اللوح المحفوظ و لوح المحو و الاثبات الذی فیہ نسخ الأحكام
۲۶۵	متن
۲۶۵	در شناخت عالم و نحوه ارتباط نبی با عالم
۲۶۸	چگونگی اتصال نبی به عالم وحی
۲۷۳	تطبیق متن
۲۸۱	متن
۲۸۲	نظام امکانی هستی

- تطبيق متن ۲۸۶
- الاشراق الثامن في تحقيق ما ورد في الشريعة من وصفه تعالى نفسه بالتردد و سائر ما
يجرى هذا المجرى من التغيرات التي عليها نبأ الشرايع..... ۲۹۹
- متن ۲۹۹
- رويکرد مباحث ۳۰۰
- مرور مباحث پیشین ۳۰۰
- درباره نسخ و بدا ۳۰۲
- اوصاف ذاتیه ذات باری سبحانه و تعالی ۳۰۹
- ذو مراتب بودن حقیقت واحد ۳۱۶
- چرايي اشراق هشتم ۳۱۹
- تطبيق متن ۳۲۰
- ملکوت اعلى ۳۲۲
- تطبيق متن ۳۲۴
- فاعل بالتسخير و فاعل بالقصر ۳۲۵
- متن ۳۳۱
- تأمل مجدد در مسئله نسخ و بدا ۳۳۵
- تطبيق متن ۳۳۹
- الاشراق التاسع في أن النبي جالس في الحد المشترك بين عالم المعقولات و عالم
المحسوسات ۳۴۷
- متن ۳۴۷
- مرور اجمالی مباحث گذشته ۳۴۹
- جایگاه ویژه اشراق نهم ۳۵۰
- نبی، مرز میان معقولات و محسوسات ۳۵۰

سیاست، حقیقتی الهی	۳۵۳
تفاوت مرجعیت احکام شرعی و احکام سیاسی	۳۵۴
تطبیق متن	۳۵۸
ولایت، نبوت و رسالت	۳۶۵
الاشراق العاشر فی تعدید الصفات التی لابد للرئیس الاول ان یکون علیها و هی	
اثنا عشره صفة مفطورة له	۳۶۹
متن	۳۶۹
سیاست از شئون نبی	۳۷۱
ممتازبودن پیامبر	۳۷۳
انتخاب رسول الله ﷺ	۳۷۴
اوصاف و ویژگی های نبی	۳۷۶
فہیم و فکور	۳۷۶
تطبیق متن	۳۷۸
مشورت و مشارکت	۳۸۰
حافظه قوی	۳۸۳
اعتدال مزاج	۳۸۵
نیکوسخن گفتن	۳۸۸
دوستدار عالم و حکمت	۳۹۰
حریص نبودن بر شهوات	۳۹۴
بزرگمرد و بلندهمت	۳۹۶
مهربانی به همه خلق	۳۹۹
شجاع	۴۰۱
بخشنده گی	۴۰۲

۴۰۳	مسرور و خوشحال
۴۰۴	سخت و دشوار نبودن
۴۰۵	نکاتی مهم درباره اوصاف دوازده گانه

الشاهد الثانی فی إثبات النبى ﷺ

۴۱۰	مقدمه
۴۱۳	الإشراق الأول فى اثباته
۴۱۳	متن
۴۱۴	ضرورت نبوت و شریعت
۴۱۵	هدایت خاصه و هدایت عامه
۴۱۶	تحلیل وجودشناختی انسان: غیرمکتفی بذاته
۴۱۷	انسان، مدنی الطبع
۴۱۸	نیاز به پیامبر و قانون
۴۱۹	کدام قانون، کدام شریعت
۴۱۹	نقد عقل کانتی
۴۲۲	کیستی شارع
۴۲۳	تطبیق متن
۴۳۱	الاشراق الثانی فیما یجب علی كافة الناس فی الشریعة
۴۳۱	متن
۴۳۲	انبیا، رؤسای قبایل انسانی
۴۳۲	چگونگی نیاز انسان ها به انبیا
۴۳۷	دو چهره عبادات
۴۳۹	تطبیق متن

۴۴۰	ضرورت و شئون پیامبر.....
۴۴۳	سنت‌گذاری پیامبران.....
۴۴۹	الاشراق الثالث فى الاشارة الى حكمة السياسات و الحدود.....
۴۴۹	متن.....
۴۵۱	اقتضای انسانی نبودن حکومت و سیاست.....
۴۵۳	نقش انسان در حکومت و سیاست.....
۴۵۴	انسان، موجودی یکپارچه.....
۴۵۶	تطبیق متن.....
۴۵۸	ذو مراتب بودن انسان.....
۴۶۰	رابطه نفس و بدن.....
۴۶۲	نگرش به هنر از منظر رابطه نفس و بدن.....
۴۶۳	چیستی دنیا و مسئله معاش.....
۴۶۶	تأثیر خداوند متعال بر زندگی و سعادت انسان.....
۴۶۷	حبّ تفرّد و تغلّب.....
۴۷۱	دلیل الهی بودن سیاست.....
۴۷۳	انسان‌ها، مشمول رحمت و اسعه حق.....
۴۷۵	اختلال در امر معاش؛ سبب اختلال در امر معاد.....
۴۷۶	ولایت فقه، خاستگاه ولایت فقیه.....
۴۷۷	سنت‌های الهی و مسئولیت انسان.....
۴۷۹	مرور مباحث گذشته.....
۴۸۱	فلسفه جهاد.....
۴۸۴	جهاد ابتدایی.....
۴۸۶	فلسفه قصاص و دیات.....

۴۸۷	قلمرو فلسفه و قلمرو فقه
۴۹۱	وامداری علوم به فلسفه
۴۹۵	الإشراق الرابع فی الفرق بین النبوة و الشريعة و السياسة
۴۹۵	متن
۴۹۷	نسبت روح و بدن
۴۹۹	ضرورت سیاست و هویت مسافرگونه انسان
۵۰۲	چیستی نبوت
۵۰۵	نسبت شریعت و سیاست
۵۰۵	تفاوت‌های شریعت و سیاست
۵۰۸	تطبیق متن
۵۰۹	تفاوت فیلسوف و متفلسف
۵۱۰	تفاوت‌های شریعت و سیاست
۵۱۱	انسان حقیقتی واحد و دارای مراتب
۵۱۲	علت توجه صدرالمتألهین <small>علیه السلام</small> به بحث
۵۱۴	رابطه روح و جسد
۵۲۰	تطبیق متن
۵۲۰	تفاوت در مبدأ
۵۲۲	نقش شریعت
۵۲۶	بدن، خادم نفس
۵۲۹	تفاوت در نهایت
۵۳۴	تطبیق متن
۵۳۴	نظریه انسجام جهان: هماهنگی ظاهر و باطن
۵۳۹	چگونگی الهی شدن سیاست

فهرست مطالب ١٥

٥٤١	شريعة، ملكوت سياست
٥٤٢	سياست، ظرف حضور شريعة
٥٤٥	علم الهى و سياست الهى
٥٤٧	تفاوت در انفعال
٥٥٣	الاشراق الخامس فى الاشارة الى اسرار الشريعة و فائدة الطاعات
٥٥٣	متن
٥٥٥	حكمت اسلامى، حكمتى منسجم
٥٥٧	عدل و جور و رابطة حس و عقل
٥٥٩	تطبيق متن
٥٦٠	وجود، حقيقتى منسجم
٥٦٣	راسخون فى العلم
٥٦٧	شريعة، باطن سياست
٥٦٩	چيستى عدالت
٥٧٠	سعادت در دستان آدمى
٥٧٢	عقل نظرى و عقل عملى
٥٧٤	نقش حكومت
٥٧٥	عصمت و ترجمان وحى
	الاشراق السادس فى الاشارة الى منافع بعض العبادات على الخصوص و معظمها
٥٨١	الأركان الخمسة فى العمليات
٥٨١	متن
٥٨٤	پنج اصل اساسى
٥٨٥	تطبيق متن
٥٨٦	فلسفة نماز

۵۸۸	همسویی ظاهر و باطن
۵۹۱	فلسفه روزه
۵۹۲	فلسفه حج
۵۹۵	فلسفه زکات
۵۹۶	اعتدال و اقتصاد
۶۰۲	مرور بحث‌های پیشین
۶۰۳	شرافت نفس انسان
۶۱۱	الاشراق السابع فی ضابطه يعلم بها كبائر المعاصی عن صغائرها
۶۱۱	متن
۶۱۵	ابعاد سلبي شريعت
۶۱۵	هماهنگی سیاست و شریعت
۶۱۷	گناهان کبیره و صغیره
۶۱۷	تطبیق متن
۶۲۰	معیار تمایز گناهان کبیره
۶۲۱	کفر، بزرگ‌ترین معصیت
۶۲۳	معرفت نفس به مثابه روح شریعت
۶۲۸	ویژگی سیاست دینی
۶۲۹	سه مرتبه وجود در سیاست و شریعت
۶۳۲	تأثیر حکمت بر فقه
۶۳۳	وجه مغایرت سیاست و شریعت
۶۳۶	ربا
۶۳۹	الاشراق الثامن فی ان للشريعة ظاهراً و باطناً و اولاً و آخراً
۶۴۰	رابطه شریعت و حقیقت

الاشراق التاسع فى ان النبوة و الرسالة منقطعان عن وجه الارض كما قاله خاتم

الرسول ﷺ ۶۴۷

متن ۶۴۷

امامت، استمرار نبوت ۶۴۹

تفاوت نبى و ولى ۶۵۴

تفاوت ولى و مجتهد ۶۵۵

کتابنامه ۶۵۷

نمايه‌ها

آيات ۶۶۱

روايات ۶۷۶

موضوعات ۶۸۰

اعلام و مشاهير ۷۲۹

مکان‌ها ۷۳۲

تنالگان ۷۳۳

کتاب‌ها و مقالات ۷۳۴

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی در راستای شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی، شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌تردید قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف، تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثار مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل مهیا کرد.

این پژوهشکده در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی به جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این پژوهشکده تبدیل شدن به

مرجعی علمی درباره اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه، خدمات علمی مؤثری ارائه کند.

کتاب حاضر با هدف خوانش سیاسی و اجتماعی مشهد پنجم الشواهد الربوبية فی المناهج السلوکية اثر صدرالدین شیرازی و برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلاب محترم حوزه‌های علمیه تهیه شده است. کتاب حاصل حدود چهل جلسه درس‌گفتار حجت‌الاسلام و المسلمین استاد مرتضی جوادی آملی است که پس از تبدیل به نوشتار، بازنویسی و ویرایش، برای انتشار آماده شده است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی لازم می‌داند از تلاش‌های استاد محترم، حجت‌الاسلام و المسلمین مرتضی جوادی آملی، ارزیاب محترم حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر احمدرضا یزدانی مقدم، مدیر محترم گروه دکتر شریف لک‌زایی و مدیر محترم امور پژوهشی دکتر محمود فلاح، همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر نجف لک‌زایی که مساعدت‌های مؤثر ایشان نقشی اساسی در به‌سرانجام‌رسیدن پژوهش حاضر داشت، تشکر نماید. در پایان از اداره نشر پژوهشگاه به جهت آماده‌سازی و چاپ و نشر آن قدردانی می‌شود.

این پژوهشکده در راستای حیات و بالندگی خود از انتقادات و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

این کتاب که به سیاست الهیه در حکمت متعالیه (شرح مشهد پنجم الشواهد الربویه) موسوم است، شرحی است بر مشهد پنجم از کتاب ارزشمند الشواهد الربویه اثر بزرگ حکیم نامدار اسلامی صدرالمتألهین شیرازی رحمته الله علیه؛ همو که شرق و غرب حکمت را در پناه وحی گرد آورده و هر آنچه ناب و سره دید، در این کتاب شریف جمع کرد. این اثر از آثار درخشان و تابناکی است که به وضوح تام بر مبنای حکمت متعالیه تألیف گردیده است و نوآوری‌های این اثر بر آن مبانی دلالت دارد.

این کتاب چند ویژگی ممتاز دارد که هر یک می‌تواند حائز اهمیت باشد؛ البته برخی از این ویژگی‌ها عام بوده، همه مشاهد پنج‌گانه را در برمی‌گیرد و برخی فقط به مشهد پنجم اختصاص داشته که در این چکیده به برخی از آنها اشاره می‌شود:

ویژگی عام اول: ویژگی بارز این کتاب آن است که تمامی ظرفیت حکمت آن روزگار را در فهم حقایق و معارف و حیانی به کار گرفته و شواهد ربّانی را در اندیشه شریف و حکیمانه انسانی نشانده است. در باور حکمای اسلام همچون ملا صدرا رحمته الله علیه منابع و حیانی ما اعم از کتاب و سنتّ قطعی سرشار از معارف و حقایقی است که می‌تواند به اندیشه حکمی انسانی معنا و روح بخشیده، حتی به قدسی بودن نزدیک نماید از آن جهت که مصدّق به وحی و موید به منبع صدق است؛ همان‌گونه که احکام فقهی در جوار منابع و حیانی کسب فیض و نورانیت یافته و حکم و فتوا و قضا قداست و حرمت می‌یابد.

ویژگی دوم: نام‌یابی این کتاب به الشواهد الربوبیه بدین منظور است که حکمت اسلامی گرچه به مدد عقل و براهین قطعی عقل گام برمی‌دارد، اما هرگز خود را از مصادر و مآخذ ماورایی مستغنی نمی‌داند، بلکه بر اساس همراهی و همسویی عقل و نقل تلاشی برتر نموده است تا غنای علمی بیشتری برای فلسفه اسلامی حاصل آید و این نه به معنای کلامی کردن فلسفه بلکه به معنای عقلی کردن و تنزل دادن وحی در قالب عقل برهانی است. این سیره گرچه در سنت فلسفی فیلسوفان مسلمان تا حدی جاری بود، در اندیشه صدرایی به بلوغ و کمال خویش رسیده است.

اما ویژگی‌های مشهد پنجم که در دو شاهد و هر شاهد در اشراقات متعددی نمایش یافته، بسیار فراوان است. از برجستگی‌های این مشهد پیوند علمی و معرفتی آسمان و زمین و کیفیت صعود بنده و نحوه راهیابی او به مصدر وحی و تنزل به نشئه طبیعت و برخوردار نمودن جامعه از آن است. ویژگی دیگر این مشهد نمایاندن این واقعیت است که مبانی و اصول حاکمیت و سیاست از منظر فلسفه اسلامی از منابع و حیانی سرچشمه می‌گیرد و با آموزه‌های و حیانی همسو شده، جنبه بشری می‌یابد. از ویژگی‌های باهر این مشهد برشماری خصایص و امتیازات دوازده‌گانه حاکم اسلامی است؛ شماره کردن اوصاف ثبوتی و سلبی حاکمی که ردای حکومت را به امانت از ساحت الهی بر تن برده، جامعه حکومت را نه از سوی آنها بلکه از جانب الهی می‌داند. شیوه و روش این کتاب که بر مبنای واکاوی متن رصین و استوار الشواهد الربوبیه نگارش یافته، شرح، توضیح و تبیین مطالب کتاب بر اساس مبانی حکمت متعالیه و هماهنگی آن با منابع ربوبی اعم از کتاب و سنت و بررسی مناسبات بین کشف عقلی حکمی و شهود قلبی عرفانی و و حیانی است.

از سوی دیگر دنیای سیاست امروزه بسیار مدرن، پیشرفته و توسعه یافته است؛ بسیاری از تجارب بشری ارزشمندی در این ساحت به میدان آمده که به درستی می‌توان از آن به عنوان منبع خداداد عقل بشری نام برد. گرچه بیشتر آنها چهره

ساختارگرایانه دارد و از محتوا نسبت به وحی بهره چندانی ندارد، با نگاه مثبت به زیبایی‌های آن می‌توان از آن بهره برد و جامعه بشری را نیز از آن برخوردار ساخت. این کتاب با احترام به این تجارب بشری سعی دارد ضمن تبیین گزاره‌ها و آموزه‌های بنیادی سنت وحی به وفاق و آشتی بین این دو اندیشیده، سراج عقل را به سوی صراط وحی بگیرد تا فهم و معرفت درست اتفاق افتد.

قطعاً این اثر می‌تواند در پیشبرد فهم سیاست دینی و برخورداری از مواهب سنت وحیانی و زدودن اندیشه‌های الحادی و شرک‌آلود در فضای فلسفه سیاسی دانش سیاست نقش قابل توجهی ایفا نماید.

در باور بسیاری، فلسفه اسلامی تماماً معرفتی فوق طبیعی و نشئت یافته از ذهنیات تجریدی صرف است که هیچ تماسی با طبیعت نداشته، ناظر به جریان‌های زمینی بشر نیست. شاید این باور تا حدودی در فلسفه‌هایی همانند مشاء و اشراق ریشه بیابد؛ اما در حکمت متعالیه و با نگرش عرفانی حاکم بر آن قطعاً چنین نیست. صدرالمتألهین رحمته الله علیه که صاحب ابداعات و ابتکارات فراوانی در سطح و عمق فلسفه اسلامی است، بینش متفاوتی نیز به فلسفه و حکمت دمیده و نوع نگاه به فلسفه را از نگرش تجریدی صرف و انتزاعی محض بیرون برده، کاملاً با امتدادبخشی به آن، چه در سیر نزولی و چه در سیر صعودی به گونه‌ای دیگر بنیان نهاده است.

معنای اسفار اربعه کاملاً توجه به آن دارد که انسان از طبیعت برمی‌رود و به طبیعت بازمی‌گردد. وقتی در سفر اول سیر عقلی از خلق به سوی حق می‌رود، تمامی نشانه‌های خلقی و جریان‌های آفاقی و انفسی در فهم حقایق غیبی بلکه مبدأ همه مبادی و غایت تمامی غایات نقش اساسی دارد. در سفر دوم که حرکت از حق آغاز می‌شود و در حق سیر می‌کند، کاملاً در صحبت حق و همراهی و راهنمایی اوست؛ اما در سفر سوم که از حق به سوی خلق و در سفر چهارم از خلق به سوی خلق است، کاملاً با طراحی نظام احسن در دو جنبه تکوینی و تشریح فلسفه تا قلب و کانون هستی

انسان در عرصه طبیعت امتداد یافته، هیچ بعدی از ابعاد هستی انسانی از نگرش فلسفه اسلامی مغفول و پنهان نیست.

البته فلسفه اسلامی با معرفت عقلانی و شناخت برهانی خود را به وحی رسانده و در این گونه مسائل که جزئی و در مواردی شخصی است و قابل برهان نیست و فلسفه در این رابطه خلع سلاح شده، خود را با اطمینان کامل و باور یقینی و غیرقابل تردید در اختیار وحی قرار داد و با مدد جلوه‌های عرفانی به شواهد ربّانی تقرب جست و در تمامی مراحل از چهارچوب براهین عقلی و نوامیس برهانی فاصله نگرفت.

در تمامی مشاهد پنج‌گانه این کتاب ضمن نمایان ساختن جلوه‌های وحیانی پافشردن بر مواضع برهانی و تأکید بر قالب‌های عقلی و حکمی مشهود است. در همین راستا فلسفه به دانش فقه بها بخشیده، ضمن تأیید موضوع این دانش، یعنی بررسی قول و احکام الهی که از علوم اعتباری است، به سهم و نقش عمده آن در ابواب مختلف فقهی و مشخصاً به سیاست پرداخته، از جانب دستگاه فقه به کارآمدی سیاست اسلامی فتوا می‌دهد.

در شاهد دوم از همین مشهد خامس اعتنا و توجه خاصی به دانش فقه داشته، شریعت الهیه به صورت واضح و همه‌جانبه بررسی گردیده است. صدرالمتألهین علیه السلام می‌نویسد: «فهذا النبى يجب ان يلزم الخلاق فى شرعه الطاعات والعبادات ليسوقهم بالتعويد عن مقام الحيوانية الى مقام الملكية»^۱ و در اشارات بعدی به حکمت سیاست و حدود الهیه می‌پردازد و بر همه آنچه به سعادت دنیوی و اخروی بر می‌گردد، تأکید می‌ورزد؛ خصوصاً امر معاش در طبیعت و داشتن بدن سالم و بقای نسل و اینکه غذا، مسکن و ملابس بشر برای ماندگاری شخص و نوع بشر چگونه باید باشد که همه اینها آموزه‌های فقهی است.

تعبیر رسا و نهایی صدرالمتألهین در باب سیاست الهیه این است که «نسبة النبوة الى الشريعة كنسبة الروح الى الجسد الذى فى الروح و السياسة المجردة عن الشرع كجسد

۱. صدرالدین محمد شیرازی ملاصدرا؛ الشواهد الربوبية؛ المشهد الخامس، الشاهد الثاني، ص ۴۲۱.

لا روح فيه». ^۱ صدالمتألهين ﷺ ضمن اینکه اصل سیاست را از شئون رسالت و وجود نبی لازم و حتمی می‌داند، فقه و شریعت را که عهده‌دار جریان‌یابی سیاست در متن جامعه اسلامی است، قطعی می‌شمارد و از این رهگذر به دانش بشری به عنوان عمده‌ترین ظرفیت اجرای نظام اسلامی اهتمام دارد؛ از این رو به تلاش بشر برای نظام‌سازی و ساختار بندی جامعه و شکل‌یابی افراد و فعالیت‌های آنها توجه ویژه می‌کند و نقش جامعه را در این رابطه پراهمیت می‌داند. ملاصدرای علیه السلام به نقل از افلاطون می‌نویسد: بین شریعت و سیاست فرق‌های چهارگانه وجود دارد؛ از جهت مبدأ، غایت، فعل و انفعال (فقال اما المبدأ فلان السياسة حركة مبدئها من النفس الجزئية تابعة لحسن اختيار الاشخاص البشرية ليجمعهم على نظام مصلح لجماعتهم). ^۲

برخی افراد که خود را در چهارچوب تفکر تقلی محصور و تمام معرفت را در آن حوزه خلاصه می‌کنند، می‌پندارند فهم حقایق و حیانی بدون چراغ عقل و تلاش‌های ارزشمند عقلی که به فلسفه ناب اسلامی منتهی شده، میسور است؛ غافل از اینکه نقل که حاکی از عترت طاهره است، به مثابه راه و صراط است و باید برای پیدا کردن صراط وحی از سراج عقل بهره برد. این توهم موهوم که تلاش می‌نماید فلسفه را در مقابل وحی قرار داده، از این تقابل ناصواب با قدرتمند دانستن نقل و مصون دانستن آن از خطا و لغزش فلسفه را ناکارآمد و نادرست معرفی و آن را از صحنه خارج کند، غافل است که اولاً آنچه در اختیار هست، نقل است نه وحی؛ زیرا وحی که در اختیار عترت طاهره قرار دارد، حقیقتی است محض و ناب و خالی از هر شائبه اعم از جهل و نسیان و غفلت و دس و وضع و جعل و نظایر آن و این مغالطه در سخنان این دسته افراد وجود دارد که روایات موجوده را که تلفیقی از صحیح و سقیم و صواب و ناصواب است، به جای عترت طاهره و وحی سره و محض قرار داده و این‌گونه

۱. همان، ص ۴۲۴.

۲. همان، ص ۴۲۵.

استدلال می‌کنند که عقل احیاناً اشتباه و خطا می‌کند و وحی خطا ندارد، پس باید اندیشه را به وحی سپرد و نه به عقل؛ اما روشن است که هرگز وحی یا عترت طاهره که عصمت الهی را با خود دارند، با نقل یکسان نبوده و نیستند؛ زیرا همان ناعصمتی که در عقل مشاهده می‌شود، چنین نابسامانی نیز در نقل و روایات کاملاً مشهود است.

ثانیاً هرگز فلسفه ادعا ندارد که در برابر وحی قرار می‌گیرد، بلکه همواره ضمن اثبات اصل و شئون اصلی وحی، خود را خادم درگاه وحی دانسته، همواره چشم و گوش خود را به آن می‌دوزد. صدر المتألهین علیه السلام که فیلسوف نامدار اسلامی است، در مقدمه و خطبه کتاب حکمت عرشیه خود نسبت فلسفه با وحی را نسبت ثمار و نتایجی می‌داند که از شجره طیبه دین استخراج شده و همه آنها در متن منابع وحیانی و آیات قرآنی مندرج است (وهذه المسائل المرسومة في هذه الرسالة الموسومة بالحكمة العرشية بعضا يندرج في آیات القرآن بالإيمان بالله وبعضها يندرج في العلم باليوم الآخر).^۱

فلسفه زبان عقلی و برهانی معارف الهیه از جهان بینی تا همه شئون مبدأ و معاد است؛ همان‌گونه که فقه زبان نقلی و حکایت تکالیف و وظایف عباد نسبت به زندگی و امور جاری است و همان‌گونه که نباید به دانش فقه ایراد گرفت که با ایجاد نظام اجتهادی و تولید دانش‌های اقماری همانند اصول، رجال و درایه از مسیر استنباط احکام خارج گشته، درباره دانش فلسفه و کلام نیز چنین ایرادهایی از سر نادانستگی و اندیشه ناپختگی صادر می‌شود و این‌گونه علوم بشری اعم از فلسفه، کلام، فقه، تفسیر و نظایر آن هرگز خود را به سطح وحی نزدیک ندانسته، بلکه تلاش دارند در ظلّ وحی زیست علمی نمایند؛ اما این هم بدان معنا نیست که فقه از فقه بودن یا فلسفه از فلسفه بودن خارج شود، بلکه علمیت و ضابطه‌مند بودن هر دانش مطابق مناهج و مناط‌های خود پیش رفته و باور این معنا که دین جامع که همان اراده الهی در حوزه

۱. صدرالدین محمد شیرازی ملاصدرا؛ عرشیه؛ تصحیح غلامحسین آهنی، ص ۲۱۹.

تکوین و تدوین است، چنین ظرفیت علمی و کشفی دارد نه بدین معناست که این رویکرد سر از تقلید و وابستگی در می آورد؛ درحالی که این علوم به لحاظ قواعد و روش آزاد متولد شده و پیش می روند؛ بلکه هیچ علمی با هیچ باوری تعارف نداشته، سعی بر آن دارد که با ملاکات و ضوابط خویش مسائل خود را حلّ و فصل نماید.

پیشرفت بی سابقه بشر در همه علوم از جمله دانش و فلسفه سیاست هرگز مورد طرد و زجر دین نبوده، بلکه از آن استقبال می نماید؛ زیرا علم سیاست از جمله علوم انسانی امروز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ اما با توجه به تعریفی که مبنائاً و بنائاً از انسان در اندیشه دینی و اسلامی شد، کاملاً با آنچه در اندیشه مغرب‌زمین شکل گرفته، متفاوت است و هرگز به لحاظ محتوایی قرابتی وجود ندارد؛ زیرا انسان برآمده از طبیعت و منغمز و فرورفته در آن با انسانی که سروجانی فراطبیعی و تن و بدنی مادی دارد، بسیار متفاوت و بیگانه است و از همین جا بنیادهای تفاوت علم دینی انسانی با علم غیردینی انسانی نیز آشکار می شود. در نگرش مادی و الحادی از ماورای طبیعت هیچ خبر و اثری نیست؛ اما با پیش الهی و وحیانی که منشأ همه هست‌ها و نیست‌ها و بایدها و نبایدها را از آن سو بایستی ملاحظه نمود، جایگاه علم دینی سیاست و آگاهی به سیاست دینی یکی از عمده‌ترین علوم انسانی اسلامی است که باید بشر امروز را بیشتر بدان آگاهی داد و ضمن برخورداری از تجربیات بشر در اطراف دنیای سیاست و آگاهی به سیاست و جهان حکومت‌مداری از چنین جایگاه معرفتی برخوردار نمود. این کتاب با تقریر و تحریر خاص در این جهت می تواند نقش آفرین بوده، علم اسلامی سیاست را بیش از پیش معرفی نماید.